

שיח הוגים תיקון עולם ואחריות

זקס מזמין לשולחן עגול
את ההוגים קאנט, סארטר, מניטו ולוינס
לשיח על אחריות חינוכית ותיקון עולם

שיח הוגים - תיקון עולם ואחריות

זקס מזמין לשולחן עגול את ההוגים קאנט, סארטר, מניטו ולוינס
לשיח על אחריות חינוכית ותיקון עולם

סימפוזיון 'מוקלט' מילולית

1. דברי פתיחה - הרב יונתן זקס:

"חבריי המכובדים, תודה שבאתם להשתתף בפאנל זה, המיועד למנהלי בתי ספר ברשת דרכא.

מערכת החינוך מתמודדת עם אתגרי חינוך מורכבים בעת הזאת.

בשולחן זה יושבים ידידים יקרים מניטו, קאנט, סארטר ולוינס אשר ישתפו אותנו בגישותיהם הפילוסופיות הקשורות לאחריות - תיקון עולם תוך התמקדות באתגרים חינוכיים.

אני מקווה שגם תעניקו דוגמאות יישומיות ואולי תתעמתו על הנקודות שבהן אינכם מסכימים. ובסוף השיחה, נענה לשאלות מהקהל. נתחיל!"

כעת אשמח למשפט קצר של כל אחד מכם על גישתכם הפילוסופית.

2. מניטו בבקשה!

ראשית מודה לך על הכינוס של חבריי היושבים לשולחן, לצערי בעבר לא הצלחתי לכנס אותם, אז יישר כוח! אני רואה באחריות חלק ממשוואת האחוה — האדם, זולתו והאל, והחינוך חייב להנחיל שייכות וזהות יהודית. ואם זה לא עובד? נקיים שיעור נוסף עם חמין טוב — אתם תראו איך כולם יגיעו מרצון.

3. קאנט

מצטרף לברכות של מניטו אבל חולק עליך בגדול, על פי תפיסת עולמי, המוסר אינו עניין של שייכות, אלא של תבונה. אני טוען כי האדם מחויב לפעול על פי **עקרונות אוניברסליים** שניתן לרצות כחוקים כלליים. ואם תלמידים רגישו שזה מחייב מדי? אז שיחשבו קצת יותר ויפסיקו להתבכיין. בעולם שלי אין הנחות."

4. סארטר

אגש ישר לעניין, חבל להתפלסף! האדם חופשי להגדיר את עצמו דרך בחירותיו. **האחריות אינה חובה חיצונית, אלא תוצאה של חירות אישית.** אם תלמידים ייכשלו בבחירותיהם? אז שיחיו עם זה, זה חלק מהחוויה. לא כל דבר צריך חוברת הוראות — תנו להם לטעות!"

5. לוינס

ברכות על הכנס ונרגש לראות חברי מניטו, ובכן **המוסר נולד במפגש הישיר עם האחר.** אין תבונה או חוק שיחליף את עוצמת המבט בעיניו של הזולת, מי שלא מסוגל להסתכל לזולת בעיניים — שייקח הפסקה מהחיים הדיגיטליים שלו ויתחיל לקיים שיחה אמיתית.

6. זקס

אני מקשיב לכם, מאחר ואני אחרון על פי גישתי היא: לתקן את העולם דרך שילוב של זהות, תבונה, חירות ומפגש מוסרי."

חברים, זה דיון חשוב, אז בואו נשמור על נימוס, אני אנגלי! — גם אם אני יודע שבשלב מסוים סארטר יגיד שאני חושב בצורה מיושנת, וקאנט יתעקש שאנחנו חייבים לנהוג לפי כללים ברורים. אם מישהו רוצה לשבור את הקרח — זה הזמן לשלוף איזו אמרה פרובוקטיבית!"

בכל פעם שאני מדבר עם מחנכים, עולה שאלה מרכזית: איך מייצרים אצל תלמידים תחושת אחריות כלפי עצמם, הקהילה והעולם?

7. מניטו

"תיקון עולם מתחיל מהבנת הזהות" אנחנו צריכים ללמד תלמידים שהם חלק מ'משוואת האחוה', שבה שלושה קודקודים: האדם, זולתו וא-לוהים.

האחריות של האדם כלפי זולתו אינה רק עניין של בחירה אישית או רציונליות. היא ביטוי של שליחות רוחנית. בבית הספר, ניתן להדגיש את השייכות לקהילה, לערכים הלאומיים ולבריאה כולה. כך תלמידים יבינו שהם חלק מסיפור גדול יותר. "שבו האחריות האישית היא כלי לשותפות עם א-לוהים בתיקון העולם. **לדוגמה**, חינוך לערבות הדדית יכול להתמקד במושגים כמו 'ואהבת לרעך כמוך', ולעודד תלמידים לראות את חבריהם לכיתה לא כמתחרים אלא כשותפים לדרך."

8. קאנט (ביקורת למניטו):

נו נו ... מניטו, אני מכבד את הדגש שלך על הזהות, אבל אני רואה בכך סכנה של תלות במוסכמות חברתיות או דתיות. **מוסר אמיתי לא יכול להתבסס על רגשות דתיים** או על תחושת שייכות לקהילה.

האחריות המוסרית **צריכה לנבוע מהתבונה**, מהיכולת של כל אדם לשאול את עצמו: 'האם המעשה שלי יכול להפוך לחוק אוניברסלי?'

לדוגמה, אם תלמיד שוקל להעתיק במבחן, הוא צריך להבין שהעתקה, אם תהפוך לכלל, תוביל לקריסת מערכת החינוך כולה. החינוך צריך להדגיש **עקרונות רציונליים ואוניברסליים**, שתקפים לכל תלמיד, ללא תלות בזהותו האישית.

9. סארטר (תגובה לקאנט):

הגזמת קאנט! אתה תמיד חושב שהחוקים שלך יכולים לפתור הכל, אבל המציאות שונה.

התלמידים אינם מכונות מוסריות שפועלות לפי כללים רציונליים בלבד.

האחריות, כפי שאני רואה אותה, **נובעת מהחירות - היכולת של התלמיד לבחור ולשאת בתוצאות בחירתו**. לכן אני חושב שחינוך צריך להתחיל **לא מהחוקים, אלא מחוויית הבחירה**.

לדוגמה, תן לתלמידים לעצב בעצמם את הקוד האתי של בית הספר. הבחירה שלהם תעצב את זהותם ואת תפיסתם המוסרית, ולא כפייה חיצונית של חוקים."

10. לוויןס (ביקורת על סארטר):

“אני חייב להתערב! סארטר, החירות שאתה מדבר עליה נשמעת כמו אנרכיה.

האחריות אינה מתחילה בחירות באדם עצמו, אלא במפגש עם האחר.

כשאני פוגש את פניו של אדם אחר, אני חווה קריאה מוסרית שאי אפשר להתעלם ממנה.

המוסר נולד במפגש הישיר הזה, שבו אני מבין שאסור לי לפגוע בזולת.

בבית הספר, חשוב לעודד תלמידים להכיר את השונה, לא רק כאידיאל אלא כמציאות אנושית.

מפגש עם קהילות מוחלשות, למשל, יכול ללמד אותם ש'ואהבת לרעך כמוך' פירושו לראות את האחר במלוא אנושיותו.”

ויכוח בין קאנט ללוויןס:

11. קאנט:

“לוויןס, הרעיון שלך יפה אבל מסוכן. אם המוסר נשען על רגש שעולה במפגש עם הזולת, מה יקרה אם תלמיד לא יחווה את הרגש הזה? אם כל אחד יפעל מתוך רגש, לא תהיה עקביות מוסרית.”

האם הוא יהיה פטור מהאחריות שלו? אני טוען שחוקים מוסריים חייבים להיות תוצאה של תבונה אוניברסלית, שאינה תלויה במפגש או ברגש.”

12. לוויןס:

“קאנט, התבונה שלך קרה ומנוכרת. היא אינה יכולה להבין את העומק המוסרי של מפגש עם אדם אחר.

אני לא מדבר על רגש סתמי, אלא על חוויה עמוקה שמטילה אחריות על האדם באופן בלתי ניתן לערעור.

האם התבונה שלך מסוגלת להסביר מדוע אסור לפגוע באדם חלש רק מפני שהוא אינו יכול להגן על עצמו?”

13. מניטו (מתערב):

“שניכם צודקים חלקית. החוק חשוב, אבל הוא צריך להיות מחובר לרוח, לשייכות ולתחושת הקהילה.”

ויכוח בין מניטו לסארטר:

14. מניטו:

“סארטר, החירות שאתה מקדש יכולה להפוך לחופשיות חסרת כיוון.

התלמידים שלך זקוקים למסגרת ערכית שתנחה אותם, והמסגרת הזו מגיעה מזהותם ומהשייכות שלהם לעם, לתרבות ולמורשת.”

15. סארטר:

"מניטו, המסגרות שאתה מדבר עליהן מגבילות את החירות של התלמידים. אני מאמין שעלינו לתת להם לבחור בעצמם, מתוך הבנה שכל בחירה שלהם תעצב את זהותם. האם אתה באמת רוצה שהתלמידים שלך יהיו רק חלק ממערכת ולא אנשים חופשיים שמגדירים את חייהם בעצמם?"

16. זקס:

"חבריי, הדיון הזה מראה כמה הגישות שלכם שונות, אבל גם משלימות. תיקון עולם חינוכי אינו רק חוויה רוחנית, החלטה רציונלית או בחירה חופשית – הוא שילוב של כולם. עלינו ללמד תלמידים לראות את העולם כמשימה משותפת, שבה כל פעולה קטנה יכולה לשנות חיים. זוהי המהות של אחריות ושל חינוך."

מניטו רואה בזהות ובשייכות את הבסיס לתיקון, **קאנט** מדגיש חוקים רציונליים ואוניברסליים, **סארטר** מבקש לתת מקום לחירות ולבחירה. **לוינס** מלמד אותנו על כוחה של האחריות שנולדת במפגש האישי.

תרשו לי כעת הוגים נכבדים להפנות אליכם שאלות מן הקהל!

שאלות מן הקהל

17. שאלה 1: שמי _____ ואני מנהל תיכון ממלכתי לתלמידים מצטיינים:

"כיצד אוכל ללמד תלמידים מצטיינים, שהתרגלו להצטיינות אישית, לראות את האחריות החברתית כחלק מהצלחתם?"

18. קאנט: "אני אשמח לענות! תלמידים מצטיינים צריכים להבין שהיכולות הגבוהות שלהם מטילות עליהם אחריות מיוחדת. אני מציע לשלב תוכניות שבהן הם יובילו יוזמות חברתיות מתוך הבנה שהצלחתם האישית תורמת לכלל."

19. שאלה 2: שמי _____ ואני מנהל בית ספר לכל התלמידים שהמנהל הקודם לא קיבל אותם!

"תלמידי מתמודדים עם אתגרים יומיומיים. איך אוכל לחבר אותם לערכים של תיקון עולם?"

20. לוינס: "התחל במפגש ישיר עם הזולת. חשוף את תלמידיך לאנשים שזקוקים לעזרה, ודרך המפגש הזה הם יגלו את האחריות שלהם. המפגש עם הפנים הוא כוח מוסרי שלא ניתן להתעלם ממנו."

21. שאלה 3: שמי _____ ואני מנהלת תיכון דתי לבנות:

"איך אשלב בין חיזוק הזהות הדתית לבין טיפוח אחריות חברתית כלפי כלל החברה?"

22. מניטו: "זהות דתית חזקה היא הבסיס לאחריות חברתית. כשאת מחזקת את תחושת השליחות הדתית של הבנות, הן יבינו שהעולם הוא שדה לתיקון ולפעולה מוסרית."

סיכום - זקס:

23. זקס:

תודה רבה לכל המשתתפים. שמענו כאן גישות שונות:

✧ **מניטו** רואה בזהות ובשייכות את הבסיס לתיקון.

✧ **קאנט** מדגיש חוקים רציונליים ואוניברסליים.

✧ **סארטר** מבקש לתת מקום לחירות ולבחירה.

✧ **לווינס** מלמד אותנו על כוחה של האחריות שנולדת במפגש האישי.

אני מאמין שעלינו לשלב את כל הגישות הללו בבתי הספר. אם נשלב שייכות, חוקים, חירות ומפגש — נוכל לחנך דור של תלמידים שמבינים שתיקון עולם מתחיל בכל מעשה קטן, בכל יום מחדש.

כעת אבקש מהמנהלים החשובים שיושבים כאן לפנות בשאלה אחת לכל הוגה.

מתנדב ראשון, מתנדב ראשונה!

24. שאלה 4: מנהל: כן, אני רוצה לשאול את מניטו

איך תתמודד עם תלמידים שאינם מרגישים שייכות למסורת היהודית?

25. **מניטו:** "השייכות אינה נמדדת רק דרך הדת. אפשר להקנות זהות דרך ההיסטוריה, התרבות והערכים ההומניסטיים הגלומים במסורת ישראל."

26. שאלה 5: מנהל: ואני רוצה לשאול את קאנט

האם יש מקום לדת או למסורת בגישה שלך לחינוך?

27. **קאנט:** "רק אם הן עולות בקנה אחד עם עקרונות אוניברסליים של מוסר וצדק, ולא יוצרות העדפה לקבוצה מסוימת."

28. שאלה 6: מנהל: ואני רוצה לשאול את סארטר

האם מתן חופש לתלמידים לא עלול לגרום לחוסר משמעת בבית הספר?

29. **סארטר:** "החירות מחייבת אחריות. התלמידים יבינו שהחופש שלהם כרוך בנשיאה בהשלכות."

30. שאלה 7: מנהל: ואני רוצה לשאול את לווינס

כיצד ניתן לעודד 'מפגש פנים' בעולם דיגיטלי שבו הקשרים הם וירטואליים?

31. **לווינס:** "על ידי יצירת סיטואציות של דיאלוג אמיתי פנים אל פנים, והדגשת חשיבות האינטראקציה האנושית הבלתי אמצעית."

32. שאלה 8: מנהל: הרב זקס אתה המנחה אבל יש לי שאלה אליך

מה תעשה עם תלמידים שמרגישים שהתיקון הוא משימה גדולה מדי עבורם?

33. **זקס:** "אדגיש שמעשה קטן משנה, וכל אחד יכול לתרום לפי יכולתו."

המשך דבריו - זקס:

חבריי היקרים אבקש לסכם כך:

אני מאמין שעלינו לשלב את כל הגישות הללו בבתי הספר.
מניטו ולווינס מדגישים את הקשר האישי והקהילתי, בעוד קאנט וסארטר רואים באדם יחיד חופשי ורציונלי.
אני מאמין שעלינו לשלב את התובנות שלכם בחינוך:

- ✧ לחזק את תחושת השייכות, כמו שמציע מניטו.
- ✧ להקנות כללים מוסריים ברורים, כפי שמציע קאנט.
- ✧ לעודד חירות ובחירה, כפי שמציע סארטר.
- ✧ וליצור מפגשים משמעותיים עם הזולת, כפי שמציע לווינס.

תודה לכם קהל יקר ולחברי ההוגים על זמן יקר זה שהקדשתם לנו.

